

ეპიკრიული სოციოლოგიის ფუძემდებლები

რაულ ღიბრაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

XX

კონკრეტული მეცნიერული დარგების გაჩენასა და ჩამოყალიბებას თავისი წინაპირობები აქვს. ახალი მეცნიერებისა და მათ შორის სოციოლოგიის ფილოსოფიიდან გამოყოფასა და ცალკე მეცნიერებად დაფუძნებას ახალ პერიოდში განვითარებულმა უმნიშვნელოვანესმა გარდაქმნებმა სოციალ-პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სამეცნიერო სფეროში დაწყებულმა მთელმა რიგმა პროცესმა დიდად განაპირობეს კონკრეტულ მეცნიერებათა განვითარების პერსპექტივა.

მე-17 საუკუნიდან მოყოლებული, როგორც საბუნებისმეტყველო დარგებში, ისე სოციალურ სფეროში მომხდარი მნიშვნელოვანი აღმოჩენების, ახალი ხედვებისა და მიდგომების ჩამოყალიბების კვალდაკვალ, წარმატებით ვითარდებოდა შესაბამისი მეცნიერებები. სოციალურ სფეროში ფ. ბეკონის, თ. ჰობსის, ჯ. ლოკის, ჯ. ვიკოს, დ. იუმის, ფ.ჟ. რუსოს, შ. მონტესკიესა და სხვა მოაზროვნეთა მოღვაწეობამ შეცვალეს წარმოდგენები სოციალურ ცხოვრებაზე. „სამრეწველო-ტექნიკურმა“ და „სამეცნიერო“ რევოლუციებმა დიდი ძვრები გამოიწვია საზოგადოების განვითარებაში. ახლებურმა ვითარებამ შეცვალა, გაართულა და გაამწვავა ადამიანებსა და სოციალურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობები, თუნდაც ახლად ჩამოყალიბებულ მუშათა კლასსა და ბურჟუაზიას შორის. ადგილი ჰქონდა სოციალურ მოძრაობებს ევროპაში მე-19ს. 30-40-იან წლებში, მუშათა გამოსვლებს გერმანიაში, საფრანგეთში, ინგლისში, რამაც კიდევ ერთი ძლიერი სტიმული მისცა როგორც ადამიანთა გააქტიურებასა და მობილობას, ისე ამ მიმართებით აზრის განვითარებას. დგება ამ დაძაბული და გართულებული ვითარების მოგვარება-მოწესრიგების აუცილებლობა. ცხოვრებამ დაისჯიროვა საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების მეცნიერული ანალიზი, მომავალზე გათვლილი, მეცნიერულ კვლევაზე დაფუძნებული თეორიები. ისეთი მეცნიერება, რომელიც შეისწავლიდა და დაადგენდა საზოგადოების განვითარებაში არასტაბილურობისა და ნეგატიური პროცესების გამომწვევ მიზეზებს, მეცნიერულად გამოიკვლევდა და შეისწავლიდა კონკრეტულ პრობლემებსა და საკითხებს, რომლებიც სისტემატურად შემოწმდებოდა და მოგვცემდა საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების განვითარებისა და ტენდენ-

ციების ნათელ სურათს. სწორედ ამ ძირითადმა პირობებმა და მოთხოვნებმა განაპირობეს გამოყენებითი სოციოლოგიის ჩამოყალიბება.

სოციოლოგიური მეცნიერების ჩამოყალიბების სათავეებთან შეუძლებელია არ გავიხსენოთ და არ მივაგოთ სათანადო პატივი ისეთ მოაზროვნეებს, როგორც არის **ადამ სმითი** (1723-1790), იგი ცნობილია, როგორც დიდი ეკონომისტი, მაგრამ უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მისი მოღვაწეობის პერიოდში ეკონომიკა და სოციოლოგია ერთმანეთისაგან არ იყო გამოიჯნული. მისმა ბრწყინვალე შრომებმა: „ზნეობრივი გრძნობების თეორიამ“, „ადამიანთა სიმდიდრე“ და სხვა, ღრმა კვალი დატოვა საზოგადოებრივი აზრის განვითარებაზე.

ა.სმითის უმთავრეს მიზანს საზოგადოების სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლა, უპირველეს ყოვლისა, კი საზოგადოების გამაერთიანებელი, შემაკავშირებელი მიზეზის დადგენა წარმოადგენდა, რაც მან ეკონომიკაში დაინახა. მისი აზრით, საზოგადოების განმსაზღვრელი, მაინტეგრირებელი არის საბაზრო ეკონომიკა და კონკურენცია.

სოციალური აზროვნების ჩამოყალიბებაში აგრეთვე დიდი წვლილი მიუძღვით: **ჯერემი ბენტამს** (1748-1832) და **ჯეიკობ მილს** (1773-1835), რომლებმაც განავითარეს ა. სმითის პოზიციები ფსიქოლოგიურ-მორალური კუთხით, რომელთა აზრითაც ინდივიდუალიზმსა და უტილიტარიზმზე დაფუძნებული საზოგადოება ვერ შეძლებდა მოწესრიგებულ თანაცხოვრებას, ამიტომ საზოგადოებრივი ურთიერთობები უნდა წარმართულიყო მათემატიკური მეთოდით გათვლილი კრიტერიუმებით.

მიუხედავად აღნიშნული მოზარონების დიდი ღვაწლისა სოციოლოგიის ფუძემდებლად ითვლება პირველი ფრანგი სოციოლოგი ფილოსოფოსთა შორის და ფილოსოფოსი სოციოლოგთა შორის **ოგიუსტ კონტი** (1798-1857), რომელმაც შემოიღო და დაამკვიდრა ტერმინი სოციოლოგია. მოახდინა მეცნიერებათა კლასიფიკაცია და განალაგა პრინციპით ზოგადიდან კონკრეტულისაკენ – მათემატიკა, ასტრონომია, ფიზიკა, ქიმია, ბიოლოგია და ბოლოს სოციოლოგია. ამ უკანასკნელს განუსაზღვრა ახალი ამოცანები და ფუნქციები. სოციოლოგიას დაევალა

თეორიულ ნაწილთან ერთად მეცნიერულად ეკვლია კონკრეტული, ემპირიული სოციალური ურთიერთობები, რაც მას მიაჩნდა ყველაზე რთულ და მნიშვნელოვან საქმედ.

ო. კონტმა ჩამოაყალიბა კაცობრიობის ინტელექტუალური ევოლუციის ძირითადი კანონი, რომლის მიხედვითაც ადამიანურმა და საზოგადოებრივმა ცხოვრებამ განვლო განვითარების სამი სტადია: თეოლოგიური, მეტაფიზიკური და პოზიტიური.

თეოლოგიურ სტადიაზე ადამიანები ზებუნებრივი ძალების ტყვეობაშია, განვითარების ამ სტადიაზე მითოლოგიური და რელიგიური აზროვნების ფორმები ბატონობს და თანდათანობით მითოლოგიური და რელიგიური წარმოსახვებიდან სინამდვილის რეალურ ასახვაზე გადადის.

მეტაფიზიკურ სტადიაზე წარმოსახვითმა აზროვნებამ ცნებითი აზროვნების ფორმა მიიღო, მაგრამ ეს ცნებები ჯერ კიდევ აბსტრაქტულია. შემეცნებისაკენ მიდრეკილი აზროვნების მეტაფიზიკური მეთოდი ვერ იძლევა მოვლენების რეალურად ასახვის სურათს, რადგან აზროვნება, განვითარების ამ ეტაპზე ჯერ კიდევ არ არის განთავისუფლებული მითოლოგიური და რელიგიური ცრურწმენებისაგან.

პოზიტიურ სტადიაზე, როემელიც იწყება ნ. კოპერნიკიდან, გ. გალილეიდან და ამ პერიოდს მიაკუთვნებს იგი თავის თავს, ნამდვილ, პოზიტიურ მეცნიერებას ეყრება საფუძველი. პოზიტიური ცოდნა კი მიიღწევა მეცნიერული დაკვირვებისა და კვლევების საფუძველზე, რაზე დაყრდნობითაც ადამიანები აღგენენ კანონზომიერებებს და მოწმედებენ მათ შესაბამისად.

ო. კონტის მიზანს წარმოადგენს შექმნას მოძღვრება საზოგადოების შესახებ, რომელიც საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების მსგავსად დაადგენს უნივერსალურ კანონზომიერებებს საზოგადოების განვითარების შესახებ და დასახავს უკეთესი მომავლის პერსპექტივებს, რისთვისაც მან უნდა შეიმუშაოს კვლევის ახალი, მკაცრი, ობიექტური მეთოდოლოგია. ინდუქციურ მეთოდზე დაყრდნობით, ემპირიულ ფაქტებზე დაკვირვებით, აღწერით, ექსპერიმენტით, შედარებით, მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დადგენით უნდა გაკეთდეს სათანადო დასკვნები, საზოგადოებრივი პროცესების, მისი განვითარების ტენდენციების კვლევით უნდა შევძლოთ მომავლის პროგნოზირება. როგორც ო. კონტი აღნიშნავს, ასეთი პოზიტივისტური მიდგომებით არის შესაძლებელი სოციოლოგიური მეცნიერების განვითარება.

ამგვარად, ო. კონტმა ძლიერი ბიძგი მისცა სოციოლოგიის მეცნიერების შემდგომ განვითარებას, რომელსაც სხვაგვარად სოციალურ ფიზიკასაც უწოდებდა. სოციოლოგია, როგორც პოზიტიური მეცნიერება დაუნტერესებული უნდა იყოს საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებების დადგენით; მისი განვითარების ტენდენციების განსაზღვრით; საზოგადოებრივ ჯგუფებს შორის ურთიერთობებისა და დამოკიდებულებების კვლევით; ადამიანთა შორის სტაბილური და ჰარმონიული ურთიერთობების დამკვიდრებით; მეცნიერული თეორიისა და პრაქტიკის დაახლოებითა და შერწყმით.

ო. კონტის მიერ დაწყებული საქმის გამგრძელებელია ინგლისური პოზიტივიზმის ფუძემდებელი ჯონ სტიუარტ მილი (1806-1873), რომელიც ო. კონტის შრომების გაცნობით და მათი პოზიციების თანხედრით აღფრთოვანებული დარჩა (თუმცა მათი შეხედულებები შემდგომში ერთმანეთს დასცილდა). ო. კონტის გავლენით იგი უფრო მეტად დაინტერესდა ადამიანთა სოციალური ქცევებით და ცდილობდა შეექმნა ახალი მეცნიერება – „ეტალოგია“. ამასთანავე მას უნდოდა სოციოლოგიისათვის, როგორც ახალი მეცნიერებისათვის დაენერგა და გამოეკვეთა კვლევის ახალი მეთოდები. დ. რიკარდოს შრომების გაცნობის შემდეგ მისთვის ნათელი გახდა, რომ ინდუქციური მეთოდი (კონკრეტული ფაქტების განზოგადებისკენ სვლა) მთლიანად ვერ ამოწურავს მრავალფეროვან სინამდვილეს, მით უმეტეს სოციალურ სფეროში, ამიტომ საჭიროდ და აუცილებლად ჩათვალია მეცნიერულ კვლევებში დედუქციის და აბსტრაქციის მეთოდების შემოტანა.

ჯ.ს. მილის აზრით, სოციალურ სფეროში, რადგან დიდ სიზუსტეებთან არ გვაქვს საქმე ექსპერიმენტალური მეთოდი, რომელიც საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში გამოიყენება განმსაზღვრელ მეთოდად, სოციალურ სფეროში უნდა გამოიყენებოდეს შეზღუდულად. ხოლო სოციალურ მეცნიერებებში წამყვან მეთოდად უნდა აღიარებულ იქნას დედუქციური და ისტორიული კვლევის მეთოდები. ჯ.ს. მილის მიხედვით, ისტორიიდან შესაძლებელია გამოვყოთ და დავადგინოთ ემპირიული კანონზომიერებები, რომლებიც უნდა შევაჯეროთ თანამედროვე ადამიანთა ქმედებებთან და დედუქციით გზით გავაკეთოთ გარკვეული დასკვნები, სოციალურ ცვლილებებსა და განვითარების ტენდენციებზე.

საინტერესოა ჯ.ს. მილის „მოვლენის თანმხლები ცვლადის მეთოდი“, რომელიც შემუშავებულია ფ.

ბეკონის გავლენით, რომლის მიხედვითაც ყოველი მოვლენა ყოველთვის განიცდის გარკვეულ ცვლილებებს, როცა აღნიშნული მოვლენის თანმხლები მოვლენა იცვლება, რომელიც შეიძლება იყოს ამ მოვლენის მიზეზი ან შედეგი, ან სხვა რამ მიზეზ-შედეგობრივად დაკავშირებული. მაგალითად, თუ ჩვენ გვინდა მთვარის დედამიწაზე ზემოქმედების დადგენა, ჩვენ არ შეგვიძლია მთვარის დედამიწისგან მოშორება, რომ მის გარეშე დავაკვირდეთ დედამიწაზე განვითარებულ პროცესებს. სამაგიეროდ ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყენოთ მთვარის კალენდარი და დედამიწაზე დავაკვირდეთ ზღვის მიმოქცევის გრაფიკს, რაც მიგვიყვანს იმ დასკვნამდე, რომ მთვარე სრულად ან ნაწილობრივ არის ამ პროცესის მიზეზი. ჯ.ს. მილის ასეთმა მიდგომამ და კვლევის „მოვლენის თამხლები ცვლადის მეთოდის“ შემოტანამ სააზროვნო არეალში დიდი სამსახური გაუწია შემდგომში მეცნიერებას. აღნიშნული მეთოდის გარდა, ჯ.ს. მილმა შემოიტანა აგრეთვე: „შეთანხმების მეთოდი“, „განსხვავების მეთოდი“, „ნაშთა მეთოდი“.

მართალია ჯ.ს. მილმა ბოლომდე ვერ მიიყვანა მეცნიერული კვლევის მეთოდებზე მუშაობა, მაგრამ იგი მაინც გამოირჩევა სოციოლოგიის სხვა კლასიკოსებისაგან, თუნდაც: ო. კონტის, ჰ. სპენსერის, კ. მარქსის, მ. ვებერისაგან, თუ არ ჩავთვლით ე. დიურკჰიმს, რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის, როგორც კვლევის მეთოდების ჩამოყალიბებაში, ისე სოციოლოგიის მეცნიერების განვითარებაში.

შემდგომი დიდი მოაზროვნე სოციოლოგიაში, რომელსაც განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის სოციოლოგიური კვლევის მეთოდის დამუშავებაში იყო ფრანგი სოციოლოგი **ემილ დიურკჰიმი** (1858-1917), რომელიც თავის წინამორბედ კლასიკოს-თეორეტიკოსებს საყვედურობდა, რომ მათ მართალია შექმნეს სხვადასხვა სოციალური თეორიები, მაგრამ კვლევის მეცნიერული მეთოდების შექმნაზე სპეციალურად არ უზრუნიათ, რაც ასე საჭირო და აუცილებელია ადამიანთა ქცევებისა თუ სხვა სოციალური ფაქტებისა და მოვლენების გამოსაკვლევად.

ე.დიურკჰიმი სოციალური მოვლენების ახნაში აქტიურად უპირისპირდებოდა ინდივიდუალისტურ და ფსიქოლოგიურ მიდგომებს, რომლის მიხედვითაც ადამიანთა ქცევაში და საერთოდ ცხოვრებაში უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს მათი შინაგანი ფაქტორები: ადამიანთა მიზნები, ისწრაფვები, განწყობები, სურვილები და ა.შ. ე. დიურკჰიმის აზრით, სოციალური მოვლენები ახსნილი უნდა იქნეს არა ინდივიდუალური და ფსიქოლოგიური, არამედ სოციალური ფაქტორებით, რომ ადამიანთა განსხვავ-

ბული ქმედება განსაზღვრულია საზოგადოებრივი სისტემით, ანუ სოციალური გარემოთი. მართალია ადამიანები თავიანთი ისტორიის მომქმედნი თვითონ არიან, მაგრამ პირობებს თვითონ არ ირჩევენ. პირობები პირდაპირ არის მოცემული წარსულიდან. მას მიაჩნია, რომ საზოგადოების ორგანიზებულობა, რომელსაც „სოციალურ სოლიდარობას“ უწოდებს ის შემთხვევაა, როცა მთელი მეტია მის შემადგენელ ნაწილებზე. აქედან გამომდინარე, საზოგადოების კვლევა ინდივიდების კვლევისაგან განსხვავებული მიდგომებით უნდა ჩატარდეს, რადგან სოციალური იდეები, ღირებულებები, ნორმები, ფაქტები შემუშავებულია საზოგადოების კოლექტიური ცნობიერებით, ინდივიდებისათვის ისინი არსებობენ ობიექტურად, რომლებიც აიძულებენ ინდივიდებს იმოქმედონ მათ შესაბამისად. სოციალური ფაქტები ადამიანებზე ზემოქმედებენ ორგანიზებულად სამართლებრივი კანონების, მორალური ნორმების, ტრადიციული თუ რელიგიური წესებითა და დოგმებით, ერთი სიტყვით საზოგადოებრივი თუ სახელმწიფო ინსტიტუტების საშუალებით.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, ე. დიურკჰიმის მიხედვით, რადგან სოციოლოგია არის მეცნიერება სოციალური მოვლენებისა და ფაქტების შესახებ, რომლებსაც ადამიანები ახორციელებენ და მათ შექმნასა და შემუშავებაში ინდივიდებს არსებითი წვლილი არ მიუძღვით, სოციალური ფაქტები მათ მზამზარეული სახით ხვდებათ. საზოგადოებრივი ცნობიერების მატარებელი ადამიანები იძულებულნი არიან ათთვისოთ საზოგადოებრივი ცნობიერების მიერ შექმნილი მონაპოვარი და სახელმძღვანელოდ გაიხადონ იგი. ე.ი. ინდივიდუალური ცნობიერება ყალიბდება კოლექტიური ცნობიერების მეშვეობით. ამიტომ სოციალური მოვლენების კვლევის ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდი უნდა იყოს რაციონალისტურ-ლოგიკური ახსნის მეთოდი, რომელიც თავის ერთ-ერთ ძირითად შრომაში „სოციოლოგიის მეთოდში“ ჩამოაყალიბა, სადაც აღნიშნავს, რომ სოციალური ფაქტები უნდა შევისწავლოთ უშუალოდ, ობიექტურად „გვერდიდან“ სისტემური დაკვირვების გზით.

სოციოლოგიური კვლევის მეცნიერულმა მეთოდოლოგიამ უნდ უზრუნველყოს სოციალური ფაქტების, ცდომილებების, მონაცემთა სისტემური ემპირიული და ლოგიკური მოპოვება, შეგროვება და ანალიზი, რასაც უნდა ეყრდნობოდეს კვლევა. ამ მხრივ ე. დიურკჰიმმა შექმნა და ჩამოაყალიბა მეცნიერული კვლევის სანიმუშო სქემა.

1. პრობლემის განსაზღვრა

(საკვლევი თემის შერჩევა და მთავარი კონცეფციების განსაზღვრა)

2. ლიტერატურის მიმოხილვა

(არსებული თეორიების გაცნობა და თემის კვლევა)

3. ჰიპოთეზის ჩამოყალიბება

(კავშირის დადგენა ზომად ცვლადებს შორის, ისე, რომ შესაძლებელი გახდეს მათი გაზომვა და ჰიპოთეზის შემოწმება)

4. კვლევის გეგმის შერჩევა

(შესწავლილი მეთოდის შერჩევა: ექსპერიმენტი, მიმოხილვა, სხვადასხვა დაკვირვება, ან ისტორიული მეთოდი)

5. მონაცემთა შეგროვება

(ჰიპოთეზის შესამოწმებელი მონაცემთა შეგროვება)

6. მონაცემთა ანალიზი

(მონაცემებზე მუშაობა და მათი შემოწმება, ჰიპოთეზის ასახსნელად)

7. დასკვნის გაკეთება

(კვლევის შედეგების შეჯამება, აღმოჩენის დაკავშირება არსებულ თეორიასა და კვლევასთან და მომავალი კვლევისთვის პრობლემების დადგენა).

წარმოდგენილი სქემა საყოველთაოდ აღიარებული და მართლაც სანიმუშოა თანამედროვე მკვლევართათვის. ამიტომ მოკლედ განვიხილოთ და განვმარტოთ თითოეული მათგანი.

1. პრობლემის განსაზღვრა. მის ფართოდ განხილვას და ცვლად სიდიდედ წარმოდგენას უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან იგი შეიძლება მერყეოდეს, იცვლებოდეს, ჩნდებოდეს სხვადასხვა სინშირითა და აქტივობით. ამიტომ საჭიროა ცვალებადობის ნებისმიერი მიზეზის დადგენა და ანალიზი. დადგენილი კოეფიციენტებით უნდა განისაზღვროს სხვადასხვა სოციალური ვარიანტები, რაც საბოლოოდ ხელს შეუწყობს კვლევის პროგრამის ჩამოყალიბებას.

2. ლიტერატურის მიმოხილვის დროს აუცილებელია მსგავსი პროგრამების, არსებული თეორიებისა და მოსაზრებების გაცნობა, რაც აგრეთვე აუცილებელია კონკრეტული კვლევისთვის საჭირო პოზიციის ჩამოყალიბებისთვის.

3. ჰიპოთეზის ჩამოყალიბებაში ყურადღება უნდა მიექცეს ადამიანთა ფუნქციურ ინტეგრაციას, თუ რამდენად ინტეგრირებულია ადამიანი სოციალურ ჯგოფთან. ფუნქციურად ინტეგრირებული სისტემის ყოველი ნაწილი შესაბამის ზემოქმედებას ახდენს სხვაზე და თავადაც განიცდის სხვისგან ზემოქმედებას. ფუნქციური ინტეგრაციის ხარისხზე დამოკიდებული მათი ურთიერთზემოქმედების ხარისხი. შესაბამისად კვლევის დროს ყურადღება უნდა მიექცეს 5 მთავარ ცნებას: ფუნქციას, სტრუქტურას, კულტურას, ძალას და ქმედების ინსტენსიობას.

4. კვლევის გეგმის შერჩევა გულისხმობს მონაცემთა შეგროვებას, კვლევისათვის საჭირო გეგმის ჩამოსაყალიბებლად, რომლის დროსაც ტარდება გამოკითხვები, მკვლევარები უშუალოდ აკვირდებიან ობიექტს, ანდა ატარებენ ექსპერიმენტს; ეცნობიან საარქივო მასალებს; შესაძლებელია გეგმის შერჩევა მოხდეს კომბინირებულად – გამოკითხვა + დაკვირვება + დოკუმენტების მოძიება.

მონაცემთა შეგროვება გულისხმობს შესასწავლი ცვლადის გაზომვას, ინდიკატორი შეიძლება იყოს „შემცვლელი“ საზომი, მაგალითად სოციალური ინტეგრაციის გასაზომად შეიძლება გამოვიყენოთ ისეთი ფაქტორი, როგორიცაა „ქორწინაბეში ყოფნა“, ან „ეკლესიურობა“, ან „ასაკი“ და სხვა რამ. შერჩეული გეგმა უნდა უზრუნველყოფდეს მაქსიმალური ინფორმაციის მოპოვებას.

5. მონაცემთა ანალიზი და დასკვნის გაკეთება. ანალიზი წარმოადგენს მონაცემთა გააზრებისა და ერთმანეთთან დაკავშირების პროცესს, თუ რომელი ფაქტორები შეისწავლოს და როგორ გაზომოს ისინი, რომლებიც როგორც წესი, სტატისტიკის ან რიცხვებით არის წარმოდგენილი.

სტატისტიკის გასაანალიზებლად იყენებენ საშუალომჩვენებლებს და კორელაციებს. არსებობს 3 ტიპის საშუალო მჩვენებლები: 1. მოდა – არის ციფრი, რომელიც ყველაზე ხშირად გვხვდება მონაცემთა სიმრავლეში; 2. საშუალო მნიშვნელობა ანუ „საშუალო“, რომელიც დგინდება მონაცემთა სიმრავლის ყველა რიცხვის შეკრებით და შემდეგ ჯამის გაყოფით მონაცემთა პუნქტების რაოდენობაზე; 3. მედინა – არის რიცხვი, რომელიც მონაცემთა თანამიმდევრობის შუაშია.

არსებობს სტანდარტული გადახრის სიდიდის ცნება, რაც ნიშნავს საშუალო მნიშვნელობიდან დასაშვებ ფარგლებში გადახრას.

რაც შეეხება კორელაციას იგი წარმოადგენს ორ ცვლადს შორის მიმართებას, ფუნქციურ დამოკიდებულებას. კორელაციის კოეფიციენტი ათწილადი

რიცხვია 0-დან 1-მდე. როცა ცვლადებს შორის კორელაცია ანუ რაიმე მიმართება არ არსებობს, მაშინ კორელაციის კოეფიციენტი 0; როცა ორი ცვლადი მუდმივად ერთად გვხვდება, მაშინ დადებითი კორელაციის კოეფიციენტი +1-ია; ხოლო როცა ერთის არსებობა გულისხმობს მე-2-ის არარსებობას, მაშინ გვაქვს უარყოფითი კორელაცია, რომლის კოეფიციენტიც არის 1.

შეიძლება კორელაცია იყოს შემთხვევითი ან სხვა ცვლადებზე დამოკიდებული. ამიტომ საჭიროა კორელაციის გადამოწმება.

თანამედროვე სოციოლოგიაში კორელაციასთან დაკავშირებით ცვლადებს შორის არსებობს ორი სახის დამოკიდებულება – ფუნქციონალური და სტატისტიკური:

ფუნქციონალური დამოკიდებულების დროს, ერთი ცვლადის ყოველ მნიშვნელობას შეესაბამება მეორე ცვლადის სრულიად განსაზღვრული მნიშვნელობა. მაგრამ პრაქტიკაში ხშირად გვხვდება ერთმანეთზე დამოკიდებული ცვლადები, როცა ერთ-ერთი ცვლადის ყოველ მნიშვნელობას შესაბამება მეორე ცვლადის მნიშვნელობათა სიმრავლე. რაც შეეხება ცვლადის სტატისტიკურ კავშირს, მასთან საქმე გვაქვს მაშინ, თუ ერთ-ერთი ცვლადის თითოეულ მნიშვნელობას შეესაბამება მეორე ცვლადის განაწილება, რომელიც იცვლება პირველის ცვლილებასთან ერთად როგორც თავისი სიხშირით, ისე მნიშვნელობით.

დიდი გერმანელი სოციოლოგი – კლასიკოსი **მაქს ვებერი** (1864-1920), ე. დიურკჰაიმისაგან განსხვავებულ სოციალურ თეორიას წარმოგვიდგენს. თუკი ე. დიურკჰაიმი პოზიტივისტურ პოზიციებს ავითარებდა და სოციოლოგიის კვლევის ობიექტად კოლექტიურ ცნობიერებას ანუ საზოგადოებას მიიჩნევდა, მ. ვებერი თვლის, რომ სოციალური ფაქტები სხვა არაფერია, თუ არა იდივიდების სოციალურ მოქმედებათა ჯამი. მას სოციოლოგიის ძირითად ამოცანად მიაჩნია ადამიანი, პიროვნება, მისი შინაგანი სამყაროს მამოძრავებელი ძალებისა და ცხოვრების საზრისის კვლევა და არა საზოგადოებისა მთლიანობაში. სოციალურ გარემოში ძირითადი და რეალურია არა საზოგადოება, არამედ ინდივიდი. შესაბამისად შემეცნებისა და კვლევის საგანი უნდა იყოს იმის ძიება თუ რატომ ირჩევენ და ახორციელებენ ცალკეული ადამიანები თავიანთ ქმედებებს.

მ. ვებერმა შემოიტანა სოციალური ცხოვრების სუბიექტური ბუნების ცნობიერება, იგი სუბიექტურ მოტივაციასა და გაგებაზე აფუძნებს თავის დოქტრინას, რომლის მიხედვითაც სოციოლოგია უნდა შეისწავლიდეს ადამიანებისა და სოციალუარიზაციების ისეთ ქმედებებს, რომლებიც გააზრებული და შინაგანად ორიენტირებულნი იქნებიან სხვა სუბიექტებზე და ამ ქმედებათა სუბიექტურ მოტივაციებში. ე.ი. ადა-

მიანთა სულიერ ღირებულებებში მკვლევარი ღრმად უნდა ჩაწვდეს გამოსაკვლევი სუბიექტის სულიერ სამყაროში, რასაც მ. ვებერი „თანაგანცდას“ უწოდებს. სოციოლოგებმა თანაგანცდის საშუალებით უნდა შეძლონ ადამიანთა იმ აზრების, გრძნობების და განწყობების შეცნობა, რომლებიც გააპირობებენ და განსაზღვრავენ მათ კონკრეტულ მოქმედებებს. ამას გულისხმობს სწორედ მისი „გაგების“ თეორია.

მ. ვებერის მიხედვით სოციალური მოვლენები და ფაქტები ახსნილი უნდა იქნეს მეცნიერული მეთოდის მეშვეობით. ადამიანის სულის სამყაროში ღრმა წვდომით, თანაგანცდისა და გაგების საშუალებით ახსნილი და განმარტებული უნდა იქნას ადამიანთა ქმედებების მოტივაციები: მათი სულიერი მდგომარეობის, მათი აზრების, ღირებულებები, გრძნობების, განცდების, შეხედულებების, ლტოლვების, შინაგანი განწყობები, რაც წარმოადგენს „გაგების სოციოლოგიის“ ძირითად არსს.

ნ. ვებერი ფიქრობს, რომ სოციოლოგიური კვლევის პრინციპები იმით განსხვავდება საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების კვლევის მდგომარეობისაგან, რომ სოციოლოგიას საქმე აქვს გონიერ არსებებთან – ადამიანებთან, რომლებიც თავიანთ მოქმედებას გარკვეულ საზრისს ანიჭებენ და მოქმედებენ თავიანთი ინტერესებიდან და მიზნებიდან გამომდინარე, შესაბამისად უფრო რთულია მათი ქმედებების მოტივაციის ახსნა და გაგება, ვიდრე ბუნებრივ წესრიგზე აგებული ობიექტურად არსებული ფიზიკური სამყაროს კანონზომიერებების დადგენა, რომლის ახსნა შესაძლებელია მათემატიკური წესით, ხოლო რაც შეეხება ადამიანურ სუბიექტურ ქმედებათა ახსნას, ეს უპირველეს ყოვლისა, ნიშნავს მის ქმედებაში საზრისის პოვნას, გაგებას, თუ რა მოტივაციითაა განპირობებული ესა თუ ის ქმედება, რაც მოითხოვს კვლევის განსხვავებულ მეთოდსა და მიდგომას.

ადამიანური ქმედების საზრისის დასადგენად მას შემოაქვს მიზან-რაციონალური მეთოდი, რომელიც მიმართულია ქმედების საზრისის გაგებისკენ და არა ახსნისკენ. იგი თვლის, რომ რაციონალურ ცნობიერებას შეუძლია თავისი თავი შეიცნოს სხვის რაციონალურ ცნობიერებაში. ეს იდეა, რომელსაც (ჰერმენევტიკოსები ავითარებენ) გულისხმობს, რომ მკვლევარმა თავისი თავი უნდა დააყენოს გამოსაკვლევი სუბიექტის ადგილზე და თანაგანცდის საშუალებით მიაღწიოს ობიექტური ვითარების წვდომას. მიზან-რაციონალური მოქმედება საშუალებას მოგვცემს რაციონალურად გავიგოთ, ჩავწვდეთ საზრისს და არა მიზეზს. მიზან-რაციონალური და რეფლექსური მოქმედებები, რომელიც საზრისის პრობლემას გადაგვაწყვეტინებს, ფუნდამენტური მნიშვნელობის საკითხია, რომელიც აადვილებს და ეფექტურად დაგვეხმარება როგორც თეორიული, ისე

პრაქტიკული საკითხების წარმატებით გადაჭრაში.

აქედან გამომდინარე, მ. ვებერი თვლის, რომ სოციოლოგია უფრო მნიშვნელოვანი და მაღალი სტატუსის მქონე მეცნიერებაა, რადგან იგი მიზნების დადგენაზე კი არაა ორიენტირებული და მოვლენების აღწერით კი არ კმაყოფილდება, არამედ დაკავებულია სოციალური მოვლენების საზრისისა და არსის დადგენით.

მ. ვებერისეული აღნიშნული პოზიცია განსაკუთრებით კარგად მოერგო ამერიკულ-პრაგმატულ გამოყენებით სოციოლოგიას. ამერიკელი სოციოლოგები (ევროპელებისგან განსხვავებით) ნაკლებ დროს უთმობენ თეორიულ განაზრებებსა და დასაბუთებებს. მათთვის ტრადიციულად ყოველთვის პრიორიტეტულია პრაქტიკული, გამოყენებითი საქმიანობა. მათთვის თეორია იმდენად არის მნიშვნელოვანი, რამდენადაც იგი გამოყენებადია. მათი აზრით, სოციოლოგია ფრიად მნიშვნელოვანი მეცნიერებაა, რომელსაც შეუძლია სოციალური პროცესების დარეგულირება და მართვა. ეს მართლაც სერიოზული და მნიშვნელოვანი განაცხადია და შესაბამისად, სათანადო ყურადღებას ექცევა, განსაკუთრებით სოციალური მართვისა და გამოყენებითი სოციოლოგიის სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების კვლევისას, რითაც ძირითადად ჩიკაგოს სოციოლოგიური სკოლის თანამედროვე წარმომადგენლები გამოირჩევიან.

ამგვარად, ნ. ვებერისეული მიდგომები და პოზიციები, რომელზედაც დაფუძნებულია თანამედროვე დასავლეთის უმრავლესი სოციოლოგიური თეორიები, მიმართულია იქითკენ, რომ ისტორიას ჩაბარდეს მეცნიერებისადმი ტრადიციული მიდგომები, როცა რომელიმე ავტორიტეტის პოზიცია ან გამოთქმული სიბრძნე განიხილებოდა უცვლელ და ერთადერთ ჭეშმარიტებად, სახელმძღვანელოდ მომავალი თაობებისათვის; ის სოციალური თითქოს მარადიული ღირებულებები, როგორიცაა: მორალური, რელიგიური, პოლიტიკური, ესთეტიკური და სხვა. მ. ვებერის აზრით, ზეისტორიული და მარადიული კი არ არის, არამედ ისტორიული ეპოქის საკუთრებას წარმოადგენს, რაც არსებითად ცვლის სოციალური განვითარების ვექტორს და ორიენტირებს და საზოგადოება გადაჰყავს ახალ პოზიციებზე და პრიორიტეტებზე.

თანამედროვე პერიოდში მას მიაჩნია, რომ სოციალური ინსტიტუტების მზარდი მიზნობრივი რაციონალიზაცია, ე.ი. მეცნიერების კვლევებზე დაფუძნება, როცა ნებისმიერი გადაწყვეტილება და ქმედება იქნება წინასწარ მიზნობრივი-გათვლებზე და სათანადო კვლევებზე დაფუძნებული, იქნება მეცნიერული ცოდნის შეძენის ძირითადი წყარო და საზოგადოების წინსვლის ეფექტური საშუალება. მიზნობრივი-რაციონალიზაცია და ლოგიკური, გონივრული მიდგომები გამოიწვევს უპირველეს ყოვლისა,

საზოგადოების კეთილდღეობისკენ მიმართულ სფეროებს: საბაზრო ეკონომიკის შემდგომ განვითარებას, წარმოების ეფექტურობის მაქსიმალურად გაზრდას, ფინანსური ინსტიტუტებისა და ინვესტიციების მოზიდვას, რომელიც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ ექსპანსიას და რასაც დანარჩენი სფეროების გაჯანსაღება მოჰყვება.

ძალზედ მნიშვნელოვანია მ. ვებერის თვალსაზრისი იდეალური სოციალ-ფსიქოლოგიური ტიპის შესახებ, რომელსაც დიდი თეორობითი და მითუმეტეს პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია. არსებობს ადამიანთა 4 ძირითადი იდეალური ტიპი, რომლებიც ნათლად გამოიკვეთება (ამიტომაც არიან ისინი იდეალურნი), ეს ტიპებია: 1. მიზან-რაციონალური; 2. ღირებულებით-რაციონალური; 3. აფექტური; 4. ტრადიციული.

1. მიზან-რაციონალური ტიპი, რომელსაც ნათლად აქვს გათვითცნობიერებული საკუთარი მიზნები და მიზანსწრაფულად იღწვის მის მისაღწევად. ამავე დროს, მას გათვალისწინებული აქვს სირთულეები და სხვა ადამიანთა რეაქციები მის მიზნობრივად წინსვლაზე. მიზან-რაციონალური ფსიქო-ტიპის ამოსავალი და ძირითადი ინტერესი წარმატების მიღწევაშია.

2. ღირებულებით-რაციონალური ტიპი დარწმუნებულია თავის გონიერ და ჭეშმარიტ ღირებულებებში, ერთგულია მის მიერ არჩეული ღირებულებების და რაციონალურად და დინჯად ახორციელებს მას.

3. ტრადიციული ტიპი ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ღირებულებებისა და ადათ-ჩვევების მატარებელი, პატივისმცემელი და დამცველია.

4. აფექტური ტიპი იმპულსურია, ახასიათებს გრძნობებზე აყვლილი, გაუცნობიერებელი ქმედებები.

მ. ვებერის ფსიქოტიპოლოგიური კლასიფიკაციის მიხედვით, ცნობიერებისა და რაციონალიზაციის დონე თანდათან იზრდება აფექტურიდან მიზან-რაციონალურისაკენ, თუმცა ადამიანთა ქცევებში მეტ-ნაკლებად ყველა ტიპის ქცევა ვლინდება. მ. ვებერი მიიჩნევს, რომ თანამედროვე საზოგადოების განვითარების პერსპექტივაში სულ უფრო იზრდება და მომავალშიც გაიზრდება მიზან-რაციონალური ქმედებები, როგორც სოციალურ სუბიექტებში, ისე მიდგომები ცხოვრების ყველა სფეროში. რაციონალური ხდება ადამიანთა აზროვნება, მეურნეობის ხელმძღვანელობა, სახელმწიფო მართვა და საერთოდ, საზოგადოების ცხოვრების წესი, რომელიც საბოლოოდ გამოხატულებას ჰპოვებს: რაციონალურად შედგენილი კანონების უზენაესობაში; სამართლებრივი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებაში, სადაც მირწეული იქნება მოქალაქეთა რაციონალური თანხმობა და ჰარმონიული ცხოვრება.